

Реалізація технології навчання через дослідження у професійній підготовці здобувачів вищої освіти факультету історії і права

Людмила Зеленська,
Світлана Мірошніченко

Відповідно до Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Стратегії розвитку освіти і науки до 2030 р.», «Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», «Рекомендацій щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми» синергію навчання, досліджень та інновацій визначено в якості каталізатора освітньої діяльності закладу вищої освіти, а розвиток дослідницьких здібностей здобувачів як необхідну умову їх навчання.

Досягненню поставлених цілей сприяє реалізація в освітньому процесі ЗВО технології навчання через дослідження, яка має значний потенціал для формування триади компетентностей: hard-skills, soft-skills та digital skills [5]. Характерними ознаками цієї технології в освітньому просторі ЗВО є:

- наявність комплексу студентоцентризованих цілей навчання і викладання, які реалізуються через наукові дослідження;

- застосування методів навчання, що передбачають інтерпретацію експериментальних даних або їх перевірку, розв'язання навчальних проблем, кейсів, реальних життєвих чи практичних ситуацій, культивування культурно-історичних аналогів, висування гіпотез, версій, ідей, виконання проєктів тощо;

- розроблення конкретних інструкцій для проведення студентами само-

стійних досліджень, спостережень, вимірювань;

- управління освітнім процесом шляхом постановки проблемних/дискусійних питань, виокремлення нової проблеми в знайомій ситуації, пошуку альтернативних шляхів її вирішення;

- організація навчання, яке ґрунтується на пошуку новизни, обґрунтуванні актуальності проблеми;

- активізація навчальної діяльності студентів шляхом створення власного освітнього продукту — матеріалізованих результатів навчання у вигляді суджень, ідей, текстів, малюнків, графіків, проєктів тощо;

- розвиток креативних, когнітивних, організаційно-діяльнісних і методологічних здібностей студентів, критичного мислення, здатності до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Етнічні аспекти реалізації технології навчання через дослідження у вищій школі стали предметом дослідження сучасних українських учених, зокрема: стратегічні аспекти розвитку інноваційних технологій навчання (Десятов Т.) [1], синергетичний контекст самоорганізації учасників освітнього процесу і людиноорієнтовані виміри інноваційних технологій навчання (Вишківська В., Пасічник О.) [2, 3], методи проблемного навчання (Павленко В.) [4], інноваційні технології навчання в організації

науково-дослідної діяльності у закладах вищої освіти (Терещук В., Ільченко А., Семенишина І., Карпенко Ю.) [5, 6] тощо.

Утім практичні аспекти реалізації названої технології у межах реалізації конкретних освітніх програм (ОП) у ЗВО України розкрито недостатньо.

Метою статті є аналіз досвіду впровадження технології навчання через дослідження у процесі реалізації ОП бакалаврського (014.03, 014.07, 081), магістерського (014.03, 081), третього (освітньо-наукового) (032, 033, 081) рівнів вищої освіти факультету історії і права ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Для досягнення результатів навчання за ОП бакалаврського, магістерського, третього (освітньо-наукового) рівнів, які реалізує факультет історії і права ХНПУ імені Г. С. Сковороди, активно використовується технологія навчання через дослідження, що дозволяє, *по-перше*, сформулювати у студентів уявлення про дослідження як про набір приватних когнітивних інструментів, *по-друге*, навчити їх продуктивно вирішувати професійні завдання, життєві проблеми, контактувати з навколишнім світом, *по-третьє*, забезпечити індивідуальну траєкторію їхнього розвитку.

Синергія навчання і дослідження в освітньому процесі здійснюється за такими магістральними напрямками:

- у процесі академічних занять з дисциплін загального, професійного циклів підготовки та дисциплін вільного вибору;
- у процесі організації самостійної роботи здобувачів;
- під час проходження навчальних і виробничих практик;
- у процесі організації навчально-дослідної і науково-дослідної роботи.

Так, для досягнення результатів навчання за ОП «Історія в закладах освіти» бакалаврського рівня здобувачі укладають список джерел відповідно до національного стандарту України щодо бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015 від 4.03.2016 р.); готують рецензію на статтю, присвячену проблемам Української рево-

люції 1917 — 1921 рр. («Історія України к.ХVIII — початку ХХ століття»); створюють сенкан та кроссенс на задану тему («Історія Стародавнього світу»); розробляють анкету і питальник для інтерв'ю на тему «Розпад радянського союзу очима сучасників» із подальшою презентацією та обговоренням («Усна історія, як метод історичного дослідження»); готують тези наукової доповіді, розробляють план і укладають зміст курсового проєкту («Основи наукових досліджень») [7, 8].

У межах ОП «Історія, громадянська освіта і правознавство в закладах освіти» бакалаврського рівня технологія навчання через дослідження реалізується у процесі вивчення освітніх компонент через такі форми і засоби, як:

- розв'язання кейсів із реальними життєвими ситуаціями, обговорення і аналіз статей Цивільного та Сімейного Кодексів України (ОК «Цивільне та сімейне право»);
- аналіз нормативних документів та визначення шляхів їх імплементації (ОК «Громадянська освіта»);
- організація дискусій, навчальних ігор «Коло ідей», «Мозковий штурм», «Займи позицію» (інтегрований курс загального циклу підготовки «Здоров'я і безпека людини» (Модуль. Цивільний захист, тема «Небезпечні ситуації і порядок дій у разі їх виникнення») [9].

Зазначені методи і засоби дозволяють досягти таких програмних результатів навчання за ОП у межах спеціальності 014 «Історія та громадянська освіта», як-от:

- уміння збирати, обробляти, узагальнювати інформацію для створення глибокої бази знань, здійснювати критичний аналіз джерел історичної та юридичної інформації;
- демонструвати навички роботи з історіографічним матеріалом, визначати власну позицію щодо суперечливих питань;
- використовувати методи, методики, технології навчання, необхідні для формування ключових громадянських компетентностей [10, 11].

Технологія навчання через дослідження слугує базисом досягнення результатів навчання за ОП «Географія в закладах освіти» першого (бакалаврського) рівня завдяки:

- застосовуванню наукових методів збору інформації, аналізу даних у динаміці, визначенню тенденцій, прогнозуванню розвитку явищ та формуванню аналітичних висновків («Математично-статистичні методи»);

- укладанню проєктів організації дослідницької роботи з учнями під час розробки власних уроків (7 клас, тема «Кліматичні пояси світу», дистанційний застосунок «Windy»: демонстрація температури, циркуляції повітряних мас та напрямку вітру для самостійного прочитання цифрових карт і їх аналізу) (ОК «Методика викладання географії»).

У процесі викладання фахових дисциплін за ОП «Географія в закладах освіти» викладачі вчать здобувачів широко застосовувати цифрові застосунки, гугл-сервіси та засоби Microsoft для аналізу, графічної візуалізації, моделювання й прогнозування даних, зокрема Google Sheets (Google Таблиці), Microsoft EXCEL-інструменти, платформу Giovanni (NASA) — для проведення дистанційних спостережень, виявлення регіональних особливостей просторово-часового розподілу основних кліматичних, екологічних показників території, що підсилює дослідницьку компоненту освітнього процесу.

Навчання через дослідження за ОП «Географія в закладах освіти» здійснюється й у межах навчальних і виробничих практик та передбачає опанування здобувачами цифрових картографічних методів (аналіз карт, створення власних цифрових карт), статистичних методів (обробка географічних даних), методу дистанційного зондування (використання супутникових знімків, методів географічних інформаційних систем (ГІС) (створення і аналіз географічних баз даних), виконання екологічної характеристики водних об'єктів та визначення структури конкретної водної екосистеми своєї території [12].

Це сприяє формуванню у здобувачів здатностей:

- орієнтуватися в інформаційному просторі, застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності;
- встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку;
- формувати в учнів ЗЗСО ключові та предметні компетентності, розвивати в них аналітичне і критичне мислення [13].

Восвітньому процесі за спеціальністю 081 (ОП Право) бакалаврського рівня, зокрема при викладанні трудового, фінансового, податкового права, юридичної деонтології, кримінального права, цивільного права, викладачі використовують такий алгоритм реалізації «дослідницького навчання»:

1. Спостереження/орієнтація: викладач представляє нову концепцію чи тему, а студенти вивчають її за допомогою практичних кейсів.

2. Концептуалізація/запитання: здобувачі генерують запитання щодо теми, висувають гіпотези та роблять прогнози.

3. Дослідження: здобувачі вчать знаходити докази на підтримку чи спростування гіпотез за фасилітативної підтримки викладача.

4. Висновок: після збору даних здобувачі вчать формулювати висновки, давати відповіді на запити опонентів, перевіряти, чи виявилися їхні гіпотези чи ідеї правильними, чи мають недоліки.

5. Обговорення: на цьому етапі здобувачі вчать один в одного. Викладач скеровує обговорення, заохочує до дебатів і роздумів [14, 15].

Принцип наступності у реалізації технології навчання через дослідження у підготовці фахівців за визначеними спеціальностями здійснюється на другому (магістерському) рівні вищої освіти, де за мету ставиться підготовка висококваліфікованого фахівця з ґрунтовними інтегрованими знаннями, здатного використовувати інноваційні підходи в організації освітнього процесу шляхом

навчання через дослідження. До прикладу, реалізація технології навчання через дослідження на другому (магістерському) рівні вищої освіти за ОП «Історія в закладах освіти» відбувається під час:

- самостійного створення здобувачами власного глосарію на платформі Moodle; проведення семінару-круглого столу «Етнонаціональні відносини і практичні кроки держави по їх регулюванню» із презентуванням власного проєкту проблемної ситуації, прогнозуванням її розвитку та пошуками шляхів урегулювання («Етнополітика в незалежній Україні»);
- дослідження питання політики пам'яті завдяки підготовці проєктів-презентацій з історії власної громади (ОК «Історична пам'ять і національна ідентичність: Український досвід ХХ ст.»);
- здійснення гендерної експертизи шкільних підручників (ДВВ «Гендерний дискурс у всесвітній історії та історії України»);
- проведення здобувачами-практикантами позакласних заходів з історії у формі засідання історичного гуртка (до прикладу, «Європи ніколи не було, — Європу треба створити» (Жан Моне)) (ОК «Педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти») [7, 8].

Це дозволяє сформувати у здобувачів низку загальних і професійних компетентностей, як-от:

- здатність обґрунтовувати, планувати та виконувати дослідницький проєкт, кваліфікаційну роботу;
- вести пошукову історико-краєзнавчу роботу, виявляти та досліджувати історико-культурні пам'ятки, сприяти їх збереженню;
- знати та розуміти наукові основи певної тематичної області, методологію дослідження історичного процесу в національному, європейському та світовому контекстах [16].

Утім, найбільш повно технологія навчання через дослідження реалізується на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти в межах освітньої і наукової складових підготовки здобувачів через:

- підготовку статей, тез та анотацій іноземною мовою (ОК «Академічно і професійно-орієнтоване спілкування (англійське / німецьке / французьке)»);
- дебати, уявні діалоги, виконання індивідуальних і групових дослідницьких проєктів, рефлексію та саморефлексію (ОК «Філософські фундації та етичні орієнтири конструювання наукових проєктів»);
- формування універсальних навичок дослідника, які необхідні для роботи в архівах, бібліотеках, музеях, науково-дослідних інституціях (ОК «Міжнародні гранти та академічна мобільність», ОК «Організація науково-дослідної роботи», ОК «Історична термінологія», ОК «Сучасна історіографія», ОК «Археологічна, архівна та музейна справа в Україні») [7, 8].

Наступним напрямом реалізації технології навчання через дослідження у професійній підготовці здобувачів факультету історії і права ХНПУ імені Г. С. Сковороди є навчально-дослідна діяльність, яка реалізується у формі написання есе, оформлення та захисту ІНДЗ, курсових і кваліфікаційних робіт, поглиблення або набуття нових компетентностей у межах неформальної освіти, програм академічної мобільності, наукових стажувань. Так, у процесі опанування ОК «Теорія держави і права», «Конституційне право», інших галузевих правових дисциплін здобувачам надається можливість працювати на порталі Council of Europe HELP, досліджувати питання реалізації прав людини, їх захисту, особливостей судочинства в ЄС та Європейському Суді з прав людини з подальшим отриманням сертифікатів [9].

Поглиблення дослідницької складової у підготовці здобувачів за спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія) простежується на другому (магістерському) рівні вищої освіти, де підсумкова атестація здійснюється у формі захисту кваліфікаційної роботи. Зокрема, науково цінними у розрізі досліджуваної проблеми є розроблення дослідницьких проєктів на тему:

«Радикальний іслам у сучасному науковому дискурсі», «Корейська війна та сучасні комеморативні практики», «Мешканки міст: гендерна дискримінація та динаміка змін у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст.» (або ХХ — ХХІ ст.), «Еволюція системи міжнародних відносин після 1991 року. Роль недержавних акторів (ТНК, НУО, ЗМІ, суспільних рухів) у світовій політиці» [17].

Ще один напрям реалізації технології навчання через дослідження — науково-дослідний — на факультеті історії і права здійснюється завдяки участі здобувачів у конференціях, олімпіадах, конкурсах, засіданнях наукових гуртків, у програмах академічної мобільності, стипендіальних програмах, проектній діяльності, у роботі Студентського наукового товариства.

На факультеті історії і права діють студентський науковий семінар «Сходознавчі студії», студентський дебатний клуб, студентські наукові гуртки з приватного, цивільного кримінального, адміністративного, трудового, конституційного і міжнародного права, кримінального процесу, «Вчитель географії від А до Я», історіографічний гурток тощо.

Здобувачі беруть активну участь у міжнародних науково-практичних і методичних конференціях як на базі факультету та університету («Сходознавство. Актуальність та перспективи», «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства, громадянської освіти та географії», «Актуальні проблеми приватного та публічного права», «Освіта і доля нації», тощо), так і в інших наукових івентах регіонального, всеукраїнського і міжнародного рівнів («Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання» (Харків, Державний біотехнологічний університет), круглі столи «Молодь у науці: проблеми права та економіки» (м. Кропивницький, на базі ХНУВС), «Національні та міжнародні механізми захисту прав людини» (м. Кам'янець-Подільський) тощо.

У 2023/2024 н.р. здобувачі вищої освіти факультету історії і права долучили-

ся до програм академічної мобільності і наукових стажувань, як-от: міжнародні літні школи «Важке сусідство: поляки та українці у ХХ столітті», «Нові міждисциплінарні методи в археологічній практиці» (університет імені Адама Міцкевича); навчання за програмою Еразмус+ у Вроцлавському університеті; програми PROM на базі Літньої Центральноєвропейської школи для докторантів (Краківський педагогічний університет) та ін.

Окрім цього, здобувачі факультету стали активними учасниками проектів «Війна очима студентів, випускників, викладачів, співробітників Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди»; «Вистоїмо разом» (Український Жіночий Фонд, ГО «Ла Страда — Україна», Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»): правове регулювання механізму відшкодування спричиненої шкоди потерпілим від насильницьких злочинів.

Непересічне значення у реалізації технології навчання через дослідження на факультеті відіграє Студентське наукове товариство (СНТ), діяльність якого спрямована на координацію і підвищення якості теоретичної і науково-практичної підготовки здобувачів, розширення їх загального і професійного світогляду. За ініціативи членів СНТ упродовж 2023/2024 н.р. організовано і проведено низку наукових заходів, конкурсів, вебінарів, як-от: круглі столи до Міжнародного дня боротьби за скасування рабства, до Міжнародного дня жінок і дівчат в науці, «Диктатори ХХ ст.», «Видатні історики ХІХ — ХХ ст.»; конкурс есе «Формування і головні етапи розвитку української державності: роль внутрішніх та зовнішніх чинників»; вебінар «Грантові проекти — нові можливості, необхідні кроки і перспективи» [17].

Серед перспективних напрямів подальшої інтеграції даної технології в освітній процес доцільно виокремити активізацію участі здобувачів освіти в проектно-грантовій діяльності та академічній мобільності.

Зазначене вище дає підстави констатувати, що на факультеті історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди створене належне освітнє середовище, яке дозволяє забезпечити дослідницький складник у професійній підготовці здобувачів вищої освіти за різними спеціальностями завдяки імплементації потужних ресурсів технології навчання через дослідження.

Література

1. *Desiatov T.* Strategies and innovative technologies of organizing educational process in higher schools in conditions of unexpected challenges // *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences*. 2020. No 2. P. 5–10.
2. *Вишківська В.* Технологізація навчання у вищій школі як умова вдосконалення підготовки майбутнього вчителя // *Наука і освіта*. 2009. Вип. 7. С. 39–41.
3. *Пасічник О.* Сучасні технології навчання як засіб самореалізації студентів в освітньому середовищі ЗВО // *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 5. Пед. науки: реалії та перспективи*. 2019. № 69. С. 162–166.
4. *Павленко В.* Методи проблемного навчання // *Нові технології навчання : наук.-пед. зб. ; Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти Мін-ва освіти і науки. Київ, 2014. Вип.81. С. 75–79.*
5. *Терещук В., Ільченко А., Семенишина І.* Інноваційні технології навчання у закладах вищої освіти // *Академічні візії*. Львів, 2023. Вип. 16.
6. *Карпенко Ю.* Інноваційні методи організації науково-дослідної діяльності студентів у закладах вищої медичної освіти // *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 5. Пед. науки: реалії та перспективи*. 2019. № 72. Вип.1. С. 211–215.
7. <http://hnpu.edu.ua/uk/division/kafedra-vsesvitnoyi-istoriyi>
8. <http://hnpu.edu.ua/division/kafedra-istoriyi-ukrayini>
9. <http://hnpu.edu.ua/uk/division/kafedra-teoriyi-i-metodyky-vykladannya-suspilno-pravovyh-dyscyplin>
10. http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osvitni_programi/Osvitni_programu_bakalavr/2024/Istoriia_v_zakladakh_osvity.pdf
11. http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osvitni_programi/Osvitni_programu_bakalavr/2024/istoriia_hromadianska_osvita_ta_pravoznavstvo_v_zakladakh_osvity.pdf
12. <https://sites.google.com/hnpu.edu.ua/kafedra-econom-geografiyi/головна>
13. http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osvitni_programi/Osvitni_programu_bakalavr/2024/Heohrafiia_v_zakladakh_osvity.pdf
14. <http://www.hnpu-laws.in.ua/кафедра-цивільно-правових-дисциплін/>
15. <http://www.hnpu-laws.in.ua/кафедра-державно-правових-дисциплін/>
16. http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osvitni_programi/Osvitni_programu_magistr/2024/Istoriia_v_zakladakh_osvity.pdf
17. <http://hnpu.edu.ua/uk/division/novyny-fakultetu-istoriyi-i-prava>

24.09.2024

Відомості про авторів:

Зеленська Людмила Дмитрівна — доктор педагогічних наук, професор, декан факультету історії і права; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail zelenskaya_ludmila@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

Мірошніченко Світлана Валентинівна — кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: miroshnichsvetlana@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9384-7491>.